

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Karlibaeva G.E. Qaraqalpaq jazba
ádebiy tiliniń qalıplesiwinde
Ájiniyazdıń ornı // «O‘zbekiston olimi
ayollarining mamlakat taraqqiyotiga
qo‘shayotgan hissasi» mavzusidagi
xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
materiallari (Nukus, 2026-yil 9–10-
oktyabr). – Nukus, 2026. – B. 837–
843. – DOI: [https://doi.org/10.66073/](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910166)
ReFocus-Conf/0910166

QARAQALPAQ JAZBA ÁDEBIY TILINIŇ QÁLIPLESIWİNDE ÁJINIYAZDÍŇ ORNÍ

Karlibaeva G.E.

f.i.d., prof.

*Qaraqalpaq mámleketlik universiteti
karlibaevagulmira793@gmail.com*

Annotaciya: Maqalada qaraqalpaq xalqınıń ullı klassik shayırı Ájiniyaz Qosibay ulınıń (1824-1878) qaraqalpaq jazba ádebiy tiliniń qalıplesiwinde hám rawajlandırıwda tutqan ornı sóz etilgen.

Tayanış sózler: Leksika, jámiyetlik-siyasiy, filosofiyalıq, etika-estetikalıq hám pedagogikalıq kózqarasları, etnografiya, poetika, Orta Aziyalıq túrkiy ádebiy tili, leksikalıq, semantikalıq-stillik, ruwxıy-estetikalıq qubılıs, arab, parsı tili, eski túrkiy ádebiy til.

Annotatsiya: Maqolada qoraqalpoq xalqining ulug‘ klassik shoiri Ajiniyoz Qosibay o‘g‘lining (1824-1878) qoraqalpoq yozma adabiy tilining shakllanishida ham rivojlanishidagi o‘rni so‘z etilgan.

Kalit so‘zlar: Leksika, ijtimoiy-siyosiy, falsafa, etika-estetika, pedagogik qarashlar, etnografiya, poetika, O‘rta Osiyolik turkiy adabiy tili, leksik, semantik-stillik, ma’naviy-estetik jarayon, arab, fors tili, eski turkiy adabiy tili.

Аннотация: В статье рассматривается роль великого классического поэта каракалпакского народа Ажинияза Косыбай улы (1824–1878) в становлении и развитии каракалпакского письменного литературного языка.

Ключевые слова: Лексика, общественно-политические, философские, этико-эстетические и педагогические взгляды, этнография, поэтика, тюркский литературный язык Средней Азии, лексика, семантико-стилистические явления, духовно-эстетический процесс, арабский язык, персидский язык, старотюркский литературный язык.

Abstract: The article examines the role of the great classical poet of the Karakalpak people, Ajiniyaz Qosibay uly (1824–1878), in the formation and development of the Karakalpak written literary language.

Keywords: Lexicon, socio-political, philosophical, ethical-aesthetic and pedagogical views, ethnography, poetics, Central Asian Turkic literary language, vocabulary, semantic-stylistic phenomena, spiritual-aesthetic process, Arabic language, Persian language, Old Turkic literary language.

Kirisiw. Ájiniyaz shayırdıń ómirin hám ádebiy miyrasın úyreniw XX ásirniń 30-jıllarınan baslandı.

Shayırdıń ádebiy dóretpeleri ádebiyattanıw baǵdarında hár tárepleme izertlendi. Eń dáslep N.Dáwqaraevtıń kandidatlıq dissertatsiyasında [10] Ájiniyaz dóretpelerine ayrıqsha toqta, oǵan joqarı baha beredi. Sonday-aq, bul baǵdarda Q.Ayımbetov [2], A.Murtazaev [20], A.Pirnazarov [23], K.Mámbetov [19], Q.Sultanov [25], B.Qálimbetov [15], Q.Bayniyazov [7], A.Paxratdinov [22], Q.Járimbetov [11], K.Allambergenov [3], K.Qurambaev [18], B.Genjemuratov [8], A.Hayitmetov [27] hám t.b. kóplegen ilimpazlardıń miynetleri, monografiyaları, dissertatsiya hám maqalaları jarıq kórdi.

«O‘zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo‘shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

Sonin menen birge, shayirdin jamiyetlik-siyasiy, filosofiyaliq, etika-estetikalik ham pedagogikalik kózqaraslari da ilimiy-izertlew obyektine aylandi. Ajiniyaz shigarmalari pedagogika ilimini kózqarasidan Ó.Álewovtın [5], J.Qayirbaevtın [16], Z.Seytovanın [24], P.Yusupovanın [29], B.Ataxanovtın [4], A.Ismaylovanın [13] miynetlerinde izertlenildi. Shayir shigarmaların xalıq tariyxı menen salıstırmalı izertlew akademik S.Kamalovtın «Ajiniyaz shigarmalarındagi tariyxıy ham etnografiyalıq mağlıwmatlar», M.Tlewmuratovtın [26] «Qaraqalpaq ham ózbek xalıqlarının mádeniy baylanıslarının tariyxınan» atlı maqalalarında óz sáwleleniwin taptı. Sonday-aq, filosofiya ilimlerini kózqarasidan izertlew J.Bazarbaevtın [6] maqalalarında kórinedi.

Ajiniyaz shigarmalari tilinin fonetika-morfologiyaliq ham leksika-semantikalik ózgeshelikleri avtor (G.Karlıbaeva) tárepinen arnawlı izertlenildi [17].

Materiallar ham metodlar. Qaraqalpaq ádebiy tilinin rawajlanıwı ózine tán ózgesheliklerge iye bolıp, jazba ádebiy tildin qalıplesiwinde tiykarǵı eki dárek kózge taslanadı. Birinshisi, qaraqalpaq xalqının qazaq ham noǵay xalıqları menen birlikte Altın Orda dáwirinde urıwlıq, qawimlik birlespelerden xalıq bolıp qalıplesiw dáwirine saykes keledi. Ilimpazlardın anıqlawına qaraǵanda XIV ásiridin aqırı XV ásiridin baslarında dáslep qazaq xalqı óziniń xanlıǵın tiklep noǵaylı ordasınan ajıralıp shıǵadı. Noǵaylı ordasında qaraqalpaq xalqı da xalıq bolıp qalıplesip 1391-jılı ámir Edigenin bassılıǵında xanlıǵın tikleydi. Akademik S.Kamalovtın kórsetiwinshе, qaraqalpaq xalqının mámleketshiligi tariyxı usı dáwirden baslanadı. Noǵaylı dáwirinde burın urıwlıq-qawimlik birlespelerge ajıralǵan túrde jasap kelgen qaraqalpaqlar xalıq bolıp qalıplesedi. Bul dáwirde qaraqalpaq xalqının bay awızeki ádebiyatı – dástanlar, xalıq qosıqları, ertekler, naqıl-maqallar, jumbaqlar payda boldı. Bul awızeki folklorlıq dóretpelerdin tili xalqımızdin awızeki sóylew tiline salıstırǵanda kórkemlik dárejesi joqarı, tili ısılǵan, pikirdi kórkemlep bayanlawdin usılları jetiliskentligi menen ajıralıp turadı. Solay etip, awızeki xalıq dóretpelerinin tili ádebiy tildin normalasıwının dáslepki kórinisleri boldı. Qaraqalpaq xalqının talantlı jıraw-shayırları – Asan qayǵı, Soppaslı Sıpıra jıraw, Dospambet, Shalkiyiz, Múyten jırawlar, Jiyrenshenin sheshenlik sózleri ádebiy tildin usınday awızeki túrinde dóretildi ham keń xalıq arasına tarqaldı. Bunday usıl menen kórkem shıǵarma dóretiw qaraqalpaq xalqında XIX ásirge shekem dawam etti. Jiyen jırawdin XVIII ásirde dóretilgen «Posqan el» poeması ham basqa da terme tolgawları ádebiy tildin awızeki túrinde dóretilgen shıǵarmalar esaplanadı.

Qaraqalpaq xalqının ózleriniń ata mákanı bolǵan Xorezm oypatına, Aral teńizinin qubla jaǵalawlarına kelip tolıq ornalasıwı xalqımızdin mádeniy dárejesinin joqarılawına tásir jasadı. Akademik S.Kamalovtın kórsetiwine qaraǵanda, XIX ásiridin basında Qaraqalpaqstanda sanawlı meshit-medreseler bolǵan bolsa, XIX ásiridin aqırında olardin sanı segiz júzden astı [14]. Xalqımızdin otırıqshı turmısqa beyimlesiwi, mádeniy dárejesinin joqarılawına usı meshit-medreselerde ilim-bilim beriwdin nátiyjesinde ámelge asırıldı. Bul meshit-medreselerde islam dinine baylanıslı Quran, hádisler ham basqa da diniy kitaplar menen birge shıǵıstın ullı oyshılları – Nawayı, Fizuliy, Bedil, Fadriiddin Attardin miynetleri oqıtıldı. XIX ásirdegi qaraqalpaq shayırları Kúnxoja awıllıq medresede oqıǵan bolsa, Berdaq Qaraqum iyshan medresesinde bilim aldı. Al, Ajiniyaz Qosıbay ulı dáslep Elmurat

axun meshitinde, soʻninan Xiywa qalasida Oрта Aziyadaʻgi eʻn belgili bolʻgan Sherʻgazi xan hám Qutlmurat inaq medreselerinde tereʻn bilim alıp, óz zamanında qaraqalpaqlar arasında jetik bilimdan adam boldı. Akademik V.V.Vinogradovtın hár bir xalıqtın jazba ádebiy tiliniń payda bolıwı hám rawajlanıw basqıshların úyreniw máselesin sol xalıqtın bilim beriw mákemeleriniń qalıplesiwi hám rawajlanıwı menen baylanıslı izertlewdiń zárurlıǵı tuwralı pikirleri haqıyqatlıqqa tuwra keledi. Sebebi, qaraqalpaq xalqınıń jámiyetlik turmısında da dáslepki bilim, ilim orayları bolʻgan bul meshit-medreselerdiń áhmiyeti úlken boldı. Ájiniyazdın dúnyatanımınıń, poetikalıq dástúrleriniń qalıplesiwinde, álbette, ol jasaǵan dáwirdiń tariyxıy sharayatlarınıń, dóretiwshilik etken mádeniyat hám ádebiy ortalıqtın áhmiyeti ayrıqsha. Ol oqıǵan Xiywa medresesinde teologiyalıq (diniy) pánler qatarında belgili dárejede dúnyalıq pánler, sonday-aq, sóz óneri, yaǵnıy sheriyať sabaǵı, mısalı, Saadiy, Nawayı, Fizuliydiń shıǵarmaları úyrenilgen. Ájiniyaz xiywalı shayırlar Munis Xorezmiydi, Agahiydi, Kamil Xorezmiydi hám basqalardı jaqsı bilgen, olardıń ayırımları menen dóretiwshilik baylanısta bolʻgan [12]. Solay etip, Ájiniyaz Xiywa qalasında bay ádebiy ortalıqqa duwshaker boladı. Bul jerde ol, birinshiden, arab-parsı tillerindegi kórkem ádebiyať shıǵarmaları menen keńnen tanıstı, ekinshiden, shıǵıstın ullı shayırları Fizuliy, Nawayı, Maqtımqulı usaǵan ullı shayırlardıń dóretiwshilik dástúrlerin jetik ózlestiredi, úshinshiden, ózine zamanlas shayırlar menen tikkeley baylanıslar jasaydı. Ol shıǵıs ádebiyať klassikleriniń shıǵarmaların ózi úyrenip ǵana qoymastan, olardı qaraqalpaq tiline awdaradı hám xalıq arasına keńnen taratadı.

Nátiyje. Solay etip, qaraqalpaq jazba ádebiy tiliniń tariyxında bul dáwirde tiykarǵı eki baǵdar payda boldı. Birinshi baǵdar – qaraqalpaq xalqında burınnan qalıplesken ulıwma xalıqlıq sóylew tiline tiykarlanıp kórkem shıǵarma dóretiwdiń dástúri, ekinshi baǵdar – bir neshe ásirlerden berli túrkiy xalıqlarınıń mádeniy ómirinde úlken orın iyeleytuǵın Oрта Aziyalıq túrkiy ádebiy tiliniń úlgisindegi kórkem shıǵarma dóretiw dástúri boldı. Qaraqalpaq jazba ádebiyaťı hám ádebiy tiliniń qalıplesiwi túrkiy jazba ádebiyaťı menen tıǵız baylanıslı. Oрта Aziyalıq túrkiy ádebiy tili bul aymaqta jasaytuǵın túrkiy xalıqlarınıń barlıǵı ushın ortaqlı boldı. Bul jazba ádebiy tilde túrkiy xalıqlarınıń kóp ásirlik sóz mádeniyatı jámlendi. Hár bir túrkiy xalıqta bul tildiń jergilikli variantları qalıplesip, onda sol tilde sóylewshi xalıqtın sóylew tili birlikleri aylanısqa qosıldı. XIX ásirdiń ekinshi yarımında Oрта Aziyalıq túrkiy ádebiy tiliniń qaraqalpaqsha variantı qalıpleskenin yuridikalıq hújjetler menen qaraqalpaq klassik shayırlarınıń qoljazba nusqaları, xalıq dástanlarınıń qoljazba kóshirmeleri dálilleydi. Oрта Aziyalıq túrkiy ádebiy tili arab grafikasında jazılǵan epikalıq shıǵarmalar «Alpamıs», «Edige» tiline az tásir etken bolsa, Ájiniyaz shıǵarmaları hám rásmiy hújjetlerdiń tiline kúshli tásir jasaǵanın kóremiz [1].

Berdaq Ǵarǵabay ulı qaraqalpaq xalqınıń awızeki sóylew tiline tiykarlana otırıp, ádebiy dóretiwshiliktiń qaraqalpaq xalqında qalıplesken awızeki túrinde kóplegen shıǵarmalar dóretken, duwtarǵa salıp aytıp baqsıshılıq penen de shuǵıllanǵan. Shayır óziniń hár bir sóziniń xalıq ushın túsiniqli bolıwına háreket etken, «Ózim amiy, tilim túrkiy, Joqtı arab-parsım meniń», – dep jazǵan. Solay bolsa da, Berdaqın «Jaqsıraqlıq», «Xalıq ushın», «Aqibet», «Pana ber», «Shejire» hám

«Xorezm» poemalarida Oрта Aziyalıq túrkiy ádebiy tiliniń tásiiri ayqın kózge taslanadı. Al, Ájiniyaz óziniń dóretiushiliginde shıǵıs klassikleriniń kórkem shıǵarma dóretiushiberligin tereń ózlestirgeni menen ajralıp turadı. Ulıwma xalıqlıq til tiykarında qaraqalpaq milliy ádebiy tiliniń qalıplesiwinde sol dástúrlerden ádebiy til talaplarına sáykes paydalanıw arqalı qaraqalpaq ádebiy tiliniń ulıwma xalıqlıq normalarınıń turaqlasıwında qaraqalpaq ádebiyatı klassikleriniń ishinde Ájiniyaz shayırdıń ornı girewli boldı. Ol qaraqalpaq ádebiyatına túrkiy tilles xalıqlar ushın ortaqlı bolǵan jazba ádebiy til dástúrlerin alıp kirdi.

Ájiniyaz óz zamanınıń jetik sóz sheberi bolıp, sol dáwirdegi qaraqalpaq tiliniń oǵada bay leksikalıq, semantikalıq-stillik múmkinshiliklerin tereń ózlestirgen hám olardan sheberlik penen óz ornında paydalana bilgen. Ájiniyaz shayırdıń ádebiy dóretpeleriniń poetikalıq tiline baqlaw júritiwde onıń xalıqlıq til baylıqlarınan puqta paydalanǵanlıǵı, xalıqlıq til onıń dóretpeleriniń tiykarǵı quralı sıpatında xızmet atqarǵanlıǵı, hár qanday obrazlılıq, tásir etiwshilik sol til baylıqlarınıń sheber qollanılıwında ekenligi ayqın kórinedi. Ájiniyaz – sóz tańlaw hám mánilik jaqtan sózlerdi bayıtıp qollanıwda, onı kórkem súwretlew quralına aylandıra biliwde óz sheberligin kórsetken ájayıp kórkem sóz ustası. Shayır shıǵarmalarınıń tili – qaraqalpaq tiliniń sózlik quramına tiykarlanǵan obrazlı, kórkem til. Onda ulıwma qaraqalpaq ádebiy tilindegi túrli leksikalıq qatlamlarǵa tán birlikler keń paydalanılǵan. Onıń shıǵarmalarınıń tili qaraqalpaq jazba ádebiy tiliniń payda bolıw hám qalıplesiw ózgesheliklerin, basqıshların úyreniwde úlken derek sıpatında xızmet etedi.

Ájiniyaz shıǵıstıń klassik poeziyasın eń jetik bilgen, onıń ásirler boyı qalıplesken uzaqlıq dástúrlerin hám tájiriybelerin tereń ózlestirgen shayırdı sıpatında qaraqalpaq klassik poeziyasın janr hám forma jaǵınan da, kórkemlik tárepten de hár tárepleme bayıttı, onıń jazba ádebiyatın keńnen tereńlestirdi. Onıń qosıqlarında pikirdi kórkemlep bayanlaw joqarı dárejege kóterildi. Tildiń kórkemlew qurallarınan sheber paydalanıwı, tilge ruwxıy-estetikalıq qubılıs sıpatında qatnas jasawı, sózlerdi sheberlik penen paydalanıwı jaǵınan Ájiniyaz dóretiushiligi ayrıqsha orın iyeleydi. Ol óz dóretiushiliginde shıǵıs klassikleriniń poeziyasınıń kórnekli wákilleri – Nawayı, Fizuliy, Maqtımqulı hám túrkiy xalıqları arasına qoljazba túrde tarqalǵan qıssalardı tereń úyrengen, olardı rawajlandırǵan, bayıtqan. Bul tuwralı prof. D.Nasırov «Berdaq hám Ájiniyaz shıǵarmalarında kitabıy tilge tán bolǵan sózler ushırasqanı menen, tiykarınan, olardıń shıǵarmalarınıń tilin ulıwma xalıqlıq qaraqalpaq sóylew tiliniń sheberlik penen qayta islengen túri» – dep jazadı hám bul shayırlardıń qaraqalpaq jazba ádebiy tiline qosqan úlesin joqarı bahalaydı [21]. Solay etip, Ájiniyaz óz zamanındaǵı túrkiy xalıqlar mádeniyatına, ádebiyatına ortaqlıǵın birinshi bolıp dálillegen belgili dárejede aǵartıwshı, oyatıwshı, qaraqalpaq ádebiyatı ushın renesanslıq-oyatıwshılıq ruwxındaǵı miyrasların dóretken shayırdı sıpatında dúnyaǵa keldi.

Haqıyqatında da, Ájiniyaz dóretpeleriniń mazmunı, ol mazmundı beriw formaları, ásirese, tiliniń ózgeshelikleri menen ajralıp turadı. Ájiniyaz – qaraqalpaq ádebiy tilin hár tárepleme bayıtqan, tildi kórkemlik jaqtan joqarı dárejege, jańa basqıshlarǵa alıp shıqqan hám rawajlandırǵan qaraqalpaq ádebiyatınıń kórnekli shayırdı. Bul haqqında akad. H.Hamidov bılay jazadı: «XVIII – XIX ásirlerdegi

qaraqalpaq shayırlarının ishinde óziniń dóretpeleri hám tili boyınsha ayrıqsha kózge túsetuǵın shayır – Ájiniyaz Qosıbay ulı. Onıń shıǵarmalarında, tilinde shıǵıstıń tásiрі kóbirek seziledi. ... Ol jergilikli ana tilin jaqsı biliwi menen birge, sol zamannıń elikleytuǵın úlisi bolǵan shıǵıs mádeniyatın, tillerín hám Orta Aziyalıq jazba ádebiy túrkiy tilin jaqsı bilgen hám onı óz ana tili – qaraqalpaq tili menen baylanıstıra alǵan. Ájiniyazdıń taǵı da ózgesheliginiń biri – onıń tvorchestvosınıń jazba ádebiy tilge qatnaslıǵı. Onıń usı traditsiyaǵa tikkeley qatnasın, sońǵı jılları tabılǵan shıǵarmalarınıń qoljazba nusqaları tolıq ayqınlaydı» [28]. Sonday-aq, filologiya ilimleriniń doktorı N.Dávqaraev: «Ájiniyaz XIX ásirdeń basqa shayırlarınday jay sawatlı adam emes. Ol arab, parsı tilin, ózbekshe eski ádebiy tildi jaqsı bilgen» [9], – dep jazadı. Al, Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan xalıq shayırları I.Yusupov:

Ayt, sen, Ájiniyazdıń qosıqlarınan!

Jılasın yar ıshqı bawırın keskenler,

Eńiresin elinen ayra túskenler,

Ayt, sen, Ájiniyazdıń qosıqlarınan!

Juldızlardı jerge úńiltpek bolsań,

Jaman shayırlardı túniltpek bolsań,

Eger men ólgende tiriltpek bolsań,

Ayt, sen, Ájiniyazdıń qosıqlarınan! – dep ullı talant iyesine degen tereń húrmetin bildiredi.

Juwmaq. Tereń bilim hám ilim, joqarı mádeniyat, mánawiyat iyesi bolǵan Ájiniyaz shıǵıs poeziyası dástúrlerine súyengen halda, qaraqalpaq qosıq janrın filosofiyalıq jaqtan bayıttı, shuwmaqlarǵa saltanatlı, ájayıp, tilsimli, ráńbäreń túr baǵıshladı, qaraqalpaq jazba ádebiyatın jańa, burın kórilmegeń basqıshqa kótergeń qábiletli talant iyesi. Onıń shıǵarmaları tutası menen XIX ásir qaraqalpaq poeziyasınıń gúltajı esaplanadı. Shayır qosıqlarınıń qay-qaysısı da tereń lirizm menen qandırılǵan, adamnıń ishki tuyǵı-sezimlerin tolıqlandıırıp jiberetuǵın qúdiretke iye bolıp, olardan hár bir oqıwshı ruwxıy mádet aladı, ilhamlanadı.

Solay etip, Ájiniyaz shıǵarmalarınıń tili XIX ásirdegi qaraqalpaq milliy ádebiy tiliniń rawajlanıw baǵdarların tolıq sáwlelendiriip, qaraqalpaq jazba ádebiy tiliniń qalıplesiwinde tiykarǵı orındı iyeleydi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Абдиназимов Ш. Бердақ шығармаларының тили. – Тошкент: Фан, 2006. – В.29.
2. Айымбетов Қ. Қарақалпақ фольклоры. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1977. – В.127-128, 157-158; Халық даналығы. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1988. – В.170-172.
3. Алламбергенов К. Қарақалпақ әдебиятында айтыс. – Нөкис, 1989. – В.5-82, 94-97; Әжинияз – айтыс шебери // Қарақалпақстан муғаллими. – Нөкис, 1999. – № 3-4; Руўхый гөззаллық тымсалы // Илим ҳәм жәмийет. – Нөкис, 2013. – № 3.
4. Атаханов Б. Әжинияз шығармаларын оқытыўдың айырым мәселелери // Қарақалпақстан муғаллими. – Нөкис, 1992. – №2. – В. 82-84.
5. Әлеўов Ө. Әжинияздың жәмийетлик-педагогикалық көз қарасларынан // Қарақалпақ тилинде оқытуғын мектептердің муғаллимлери ушын методикалық жәрдем. – Нөкис-Ташкент, 1976; Әжинияздың ағартыўшылық ойлары. – Нөкис, 1982; Әжинияздың эстетикалық көз-қараслары // Еркин Қарақалпақстан. – Нөкис, 1992, 28-ноябрь;

Қарақалпақстанда тәлим-тәрбиялық ойлардың қәлиплесиўи ҳәм раўажланыўы. – Нөкис, 1993, – В.321-323; Әжинияз оқыў – билим ҳаққында // Илимий-методикалық топләм. – Нөкис, 1976. – В.190-193.

6. Базарбаев Ж. Адам улы адам қәдирин билмесе // Әмиўдәрәя. – Нөкис, 1999. – №5-6. – В.4-8. Бу дунёнинг кўрки // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 1999. 17-декабрь; Әжинияз поэзиясында инсан философиясы // Қарақалпақ тил билими ҳәм әдебияттаныўы мәселелери. – Нөкис, 2014. – № 2. – В.9-18; Инсан қәдириниң жапакеши // Илим ҳәм жәмийет. – Нөкис, 2004. – № 1; Әжинияз шайырдың туўылған сәнеси ҳаққында бирер сөз // Илим ҳәм жәмийет. – Нөкис, 2010. – № 1-2; Әжинияздың сөз маржанлары – бийбаҳа байлық // Еркин Қарақалпақстан. – Нөкис, 2004. 5-июль; Әжинияз лирикасының мухаббат философиясы // Қарақалпақстан жаслары. – Нөкис, 2004. 12-август.

7. Байниязов Қ. Қосықтың күши. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1977.

8. Генжемуратов Б. Әжинияз лирикасының поэтикасы. – Нөкис: Билим, 1997.

9. Дәўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. 3-том. – Нөкис, 1979. – В.83.

10. Дәўқараев Н. Революциядан бурынғы қарақалпақ классиклери дәрәтпелери: филол. фан. номз. дис... автореф. – Тошкент, 1946.

11. Жәримбетов Қ. Ашық Зийўар. – Нөкис: Билим, 1998; XIX әсир қарақалпақ лирикасының жанрлық қәсийетлери ҳәм раўажланыў тарийхы. – Нөкис: Билим, 2004.

12. Жәримбетов Қ. Әжинияз поэзиясының көркем-эстетикалық дәрәклери // Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университетиниң Хабаршысы. – Нөкис, 2015. – № 2. – В. 110.

13. Исмаилова А. Мектеплерде Әжинияз шығармаларын оқытыў мәселесине // Еркин Қарақалпақстан. – Нөкис, 1994. 13-сентябрь.

14. Камалов С., Кошанов Ә. Қарақалпақстан тарийхы. – Нөкис, 1993. – В.170.

15. Қәлимбетов Б. Әжинияз лирикасы. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1981.

16. Қайырбаев Ж. Әжинияздың нәсият қосықлары ҳәм олардың тәлим ислеринде алатуғын орны //Қарақалпақстан муғаллими. – Нөкис, 1999. – №3-4. – В.12-15.

17. Қарлибаева Г. Ажиниёз асарлари тилининг фонетик-морфологик тавсифи: филол. фан. номз. дис... автореф. – Нукус, 2002; Ажиниёз асарлари тилининг семантик-стилистик хусусиятлари: филол. фан. докт.. дис... автореф. – Нукус, 2017; A'jiniyaz shi'garmalari tilinin' fonetikalı'q ha'm morfologiyali'q si'patlamasi'. – No'kis: Qaraqalpaqstan, 2012; Әжинияз шығармалары тилиниң семантика-стистикалық өзгешеликлери. Монография. Нөкис: Қарақалпақстан, 2017; Ájiniyaz shıǵarmaları tili. Monografiya. – No'kis: Bilim, 2024.

18. Құрамбаев К. Кеўил-кеўилден суў ишер // Илимий изертлеўлер. – Нөкис, 1991. – В.33-62; Взаимное обогащение литератур. – Нукус, 1993.

19. Мәмбетов К. Әжинияз (илимий очерк). – Нөкис: 1994; Қарақалпақ әдебиятының мақтанышы // Еркин Қарақалпақстан. – Нөкис, 1995. 30-март.

20. Муртазаев А. Шайырдың мухаббаты. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1988.

21. Насыров Д.С. Становление каракалпакского общенародного разговорного языка и его диалектная система. – Нукус-Казань, 1976. – С.233.

22. Пахратдинов А. Әжинияз шайырдың көркемлик дүньясы. – Нөкис: Qaraqalpaqstan, 2014.

23. Пирназаров А. Күнхожа, Әжинияз, Сыдық шығармаларында қолланылған дәрәтиўшилиқ усыллар. – Нөкис: Билим, 2000.

24. Сейтова З. Әжинияздың эстетикалық көз қараслары // Қарақалпақстан муғаллими. – Нөкис, 1999. – №1-2. – В.53-56.

25. Султанов Қ. Инсан қүдирети. – Нөкис, 1992.

26. Тлеўмуратов М. Қарақалпақ ҳәм өзбек халықларының мәдений байланысларының тарийхынан. – Нөкис, 1993. – В.15-16.

27. Хайитметов А. Ажиниёз ўзбек адабиёти кўзгусида // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2000. – №1. – В.3-7.

28. Ҳамидов Ҳ. Қарақалпақ тили тарийхының очерклери. –Нөкис: Қарақалпақстан, 1974. – В.247.
29. Юсупова П. Әжинияз шығармаларын көркем оқытыў // Қарақалпақстан муғаллими. – Нөкис, 1994. 19-ноябрь.